

Ozsváth Imola

A pedagógusok gyűjtőmunkájának helye a romániai magyar néprajzkutatás történetében

A népi kultúra gyűjtésének romantikus szemléletű programja

A népi kultúra iránti érdeklődés, a népköltészeti alkotások szervezett gyűjtése a nemzeti önismeret és önbecsülés szolgálatában bontakozott ki a 19. század közepén. Voigt Vilmos a magyar népköltészet felfedezésének és feltárásának korszakát „a felhívások korá”-nak nevezi, ugyanis egymást követik a gyűjtésre történő felszólítások (vö. Voigt V. 1998: 44). A népköltészet ügye nemcsak a 19. század költőit, íróit foglalkoztatta, a gyűjtőmozgalomban részt vett a kor értelmiségi rétege, köztük többen éppen a pedagógusi pályáról kerültek ki. Például Gyulai Pál ebben az időben (1858–1862) a kolozsvári református kollégium tanára volt, diákjait erdélyi népköltészeti alkotások gyűjtésére buzdította. Szabó Sámuel tanár a marosvásárhelyi református kollégium diákjait irányította népköltészeti gyűjtőmunkájukban (l. Olosz K. 2000: 237). Ő maga figyelemreméltó gyűjteményt küldött be a Kisfaludy Társaság felhívására,¹ mely meg is jelent a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* első kötetében (l. Arany J. – Gyulai P. 1872).² Kriza János az erdélyi értelmiséget, a papokat, tanárokat szólította fel a hagyomány gyűjtésére, közös munkájuk eredménye a *Vadrózsák* első kötete. Kriza János a *Vadrózsák* különböző helyein tizenkilenc

¹ A Kisfaludy Társaság hírlapokban közzétett felhívása „a népköltészet barátait” buzdítja gyűjtőmunkára. A *Magyar Népköltési Gyűjtemény* első kötetének szerkesztői (Arany László és Gyulai Pál) a kiadvány előszavában köszönetet mondanak a „fáradhatatlan gyűjtőknek”, tőlük tudjuk, hogy a felhívásra számos gyűjtemény érkezett. „Még van idő a gyűjtésre, de nem lesz soká” jelszóval további munkára buzdítják az olvasót. A közlés során megnevezik az illető népköltészeti alkotást beküldő személyt, a gyűjtés helyét (vö. Arany L. – Gyulai P. 1872: V–X).

² Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát Olosz Katalin gyűjtötte össze. Megszerkesztett, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátott 2009-es közzétételét illetően lásd: Szabó S. 2009.

gyűjtőtársának mondott név szerint köszönetet. Nyilvánvalóan többen voltak, a kutatás számukat mintegy harmincra gyarapította (l. Faragó J. 1979: 385). Olosz Katalin kutatása több Kriza-munkatárs kilétére fényt derített, ugyanis az önkéntes gyűjtőmozgalom résztvevői egy része ismeretlen maradt az utókor számára, mert a kor gyakorlatához igazodva többnyire a gyűjtőmunkát irányítók neve alatt jelentek meg a népköltészeti alkotások (l. Olosz K. 2000: 237–238). Olosz Katalin rekonstruálta Szabó Sámuel tanári munkásságát, megrajzolta tanítványa, Vass Tamás pályaképét, aki sepsiszentgyörgyi köztanítósa idején szorgalmasan gyűjtötte a székely népköltészeti alkotásokat. A forráskutatások arra is fényt derítettek, hogy Vass Tamás folklórgyűjtői munkásságát nem annyira Kriza-munkatársként, mint inkább önálló, független tevékenységként kell értelmeznünk (vö. Olosz K. 2000: 238–239).

Ipolyi Arnold a *Magyar Mythologia* kútfői közt számon tartott népköltészeti alkotások egybegyűjtésénél mintegy félszáz munkatárssal dolgozott együtt (Ipolyi A. 1854). A gyűjtők névsorát Hoppál Mihály közli, de a gyűjtőtársak kilétéről ezúttal sem tudunk meg sokkal többet (vö. Hoppál M. 1987: 39). Feltételezhetően több vidéki paptársa és tanító segíthette gyűjtésével a tudós plébános munkáját.

Voigt Vilmos a folklórkutatás második, a századfordulótól a világháborúig terjedő nagy szakaszának gyűjtői közt az ismert nevek (Benedek Elek, Orbán Balázs, Sebestyén Gyula, Kodály Zoltán, Bartók Béla, Vikár Béla, Seprődi János) mellett név szerint említi Ősz János, székely falusi tanító népmese gyűjtését (l. Voigt V. 1998: 47–48).

A tudomány képviselői felhívták a tanítótság figyelmét a nép körében fellelhető kulturális értékekre, a „menthetetlen pusztulással” fenyegetett ősi hagyományokra, melyeket a nemzeti összetartozás megőrzésének eszközeként határoztak meg. „Ezek összessége teszi a nemzetet nemzetté, tehát a magyart magyarrá: ezért nemzeti kötelességünk ősi kultúránk maradványait összegyűjteni” (Szendrey Zs. 1920: 1), hangzott el a Magyar Néprajzi Társaság első szegedi propagandagyűlésén 1920. október 9-én Szendrey Zsigmond előadásában a néphagyomány gyűjtésének romantikus szemléletű indoklása (vö. Kósa L. 2001: 37–70). Az említett propagandagyűlésen elhangzott neves néprajzosok (Viski Károly, Szendrey Zsigmond) előadásait, különnyomat formájában, a tanítótság számára a *Néptanítók Lapja* hozta nyilvánosságra (Viski K. 1920, Szendrey Zs. 1920). A néptanítók fórumának minősülő szakfolyóiratot olvasó falusi

értelmiség értesülhetett a népi kultúra elemeinek gyűjtésére irányuló felhívásról. Bár a néprajzi gyűjtőmunkát végző pedagógusok nem tesznek említést arról, hogy a népi kultúra elemeinek rögzítése kívülről jövő felhívásra, ösztönzésre történne, érdemes megvizsgálni, hogyan prezentálódik a hagyomány gyűjtésének kérdése a kor pedagógiai szakfolyóiratában, a *Néptanítók Lapjában* és egyéb kiadványokban.

Viski Károly a Magyar Néprajzi Társaság 1920-ban szervezett szegedi propagandagyűlésén tartott előadásában bemutatta a tanítóság számára a néprajzot mint tudományt, és hangsúlyozta a néprajzi gyűjtés fontosságát.³ Elégedetlenségének adott hangot, miszerint a magyarság még nem rendelkezik tudományos igénnyel megszerkesztett etnográfiai leírással, mellyel más népek már elismerésre tettek szert (vö. Viski K. 1920: 1–6). Az összefoglaló mű megírásának halogatását a gyűjtő munkatársak hiányában, az eddig rögzített anyag szegényességében látta, ugyanis a „sok nagybecsű részlet [...] elegendő munkatárs híján [...] omladozó útjelző” (Viski K. 1920: 7), a tudósok által gyűjtött anyagból még nem lehet megírni a magyarság néprajzát. Ehhez kérte a magyar tanítóság segítségét, ugyanis meglátása szerint kizárólag csak a nép körében élő értelmiségi van abban a helyzetben, hogy ezt a munkát elvégezheti, hiteles, megbízható anyagot gyűjthet: „Vagy lesz a magyar néprajznak minden faluban lelkes és pontos kutatója a magyar tanítók személyében, vagy örökölni hagyhatjuk az alapvetés, anyaggyűjtés gondját a XXI. vagy XXII. század tanítói karának. Mert akkor sem tudhatja más megcsinálni” (Viski K. 1920: 8). Viski Károly szerint erre a munkára a magyar tanítóság még nincs szakmailag kellőképpen felkészülve, ezért az eredményes munkát csakis a tudományos intézményekkel való közreműködésben látja. Érdeemes megjegyezni, hogy Viski Károly annak ellenére, hogy előadása elején a tudományosság ismérveit sorjázva az értelmezés fontosságáról értekezett, összehasonlító elemzések végzésére buzdított,⁴ a tanítóságra csupán a gyűjtőmunkát, a hagyományok rögzítését bízta volna, az értelmezést, a gyűjtött anyag rendszerezését és közlését a tudományos intézmények feladatának tekintette (vö. Viski K. 1920: 8). Szemléletében a néptanító, benne élve a hagyományban, ideális gyűjtői helyzetének köszönhetően,

³ Ugyanerről lásd még: Bellosics B. 1907/1992: 9–26, Bátky Zs. 1906/1992: 1–29.

⁴ Ezzel a gondolatával a szerző túlmutat kora pozitivista szemléletén (vö. Kósa L. 2001: 70–154).

közvetítő a nép és a tudomány között, ugyanakkor köztes szerepe folytán nélkülözhetetlen.

A továbbiakban, a vizsgált kérdés árnyaltabb megértése végett, hosszabban idézzük Viski Károly előadását: „A magyar néprajz teljes fölépítése is mindaddig pusztá óhajtás, míg a magyar tanítóság tudományos készültsége, érdeklődése, belátása s magyarságából fakadó elhatározása ki nem mondja, hogy megépíti; míg ki nem dolgozza, vagy dolgoztatja a kutatás módját, nem alkot központot, vagy helyesebben meg nem bíz már meglévő intézményt (pl. a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályát) a munka irányításával, az adatok földolgozásával és közreadásával. A néppel együtt kell élnie annak, aki minden vonatkozásában, keresztül-kasul megismerésére törekszik; ilyen helyzetben pedig csak a tanítóság van” (Viski K. 1920: 8).

Említésre méltó, hogy Viski Károly a néprajzi gyűjtést ingyen várta el a néptanítótól. Meglátása szerint belülről fakadó nemzeti érzelmnek kell motiválnia ezt a munkát, a nemzetért érzett felelősség, tenni akarás lehet a néphagyományok gyűjtésének mozgatórugója. Az előadó ismerte a tanítóság szűkös anyagi helyzetét, és gyűjtésre buzdító felszólalásában állásfoglalásra készítette a falusi értelmiséget: „Vagy csináljuk – nem egy pár bocskorért és egy véka lisztért – hanem ingyen, becsületből, mert magyarok vagyunk, vagy bevalljuk, hogy nincs hozzá erkölcsi erőnk. [...] Hivatkozva éhségünkre és rongyosságunkra, s e fedezékben halkán megvonulva” nem maradhat tétlenül a magyar tanítóság, hanem szolgálnia kell nemzetét és a tudományt – zárta le a cselekvésre késztetésről szóló retorikus, többes szám első személyű beszédét Viski Károly (Viski K. 1920: 8), aki Herrmann Antal tanítványaként 1941-től a budapesti tudományegyetem néprajz tanszékének tanára lett (l. Kósa L. 1987: 7).

Ahogy Herrmann Antalnak a kolozsvári egyetemen (még a néprajz tanszék megalakulása előtt) tartott előadásai felkeltették az egyetemi hallgatók érdeklődését a néprajz iránt, akként Szendrey Zsigmond is, a valamikori tanítvány, a Magyar Néprajzi Társaság szegedi gyűlésén a tanítóság körében keresett munkatársakat a néprajzi gyűjtéshez. Vészharangot kongatott, felhívta a tanítóság figyelmét, hogy az idegen hatások, a fokozatosan fejlődő művelődés „mérhetetlen pusztulással fenyegetik nemzeti múltunk megbecsülhetetlen (sic!) emlékeit” (Szendrey Zs. 1920: 1). Az előadó szemléletében „az ősi kultúra maradványainak” összegyűjtése nemzeti és politikai kötelesség. Nemzeti, mert a néphagyomány a nemzeti

összetartozás megerősítésének eszköze, politikai, mert leginkább a nemzeti önállóság megerősítése érdekében kifejtett tudományos tevékenység-lehet kivívni a külföld elismerését (vö. Szendrey Zs. 1920: 1).⁵

Szendrey Zsigmond az addigi néprajzi gyűjtések hiányosságaira utalva kérte a magyar tanítóság segítségét. Viski Károlyhoz hasonlóan hangsúlyozta a néptanítók egyedi előnyös gyűjtői helyzetét, mely lehetőséget adna a gyűjtés eddigi módszerének megváltoztatására. Meglátása szerint a falusi értelmiség résztvevő megfigyelőként természetes közegében látja működni a népi kultúrát, nem szükséges mesterséges alkalmakat, helyzeteket teremtenie a kikérdezéshez, így hitelesebb anyagot tud rögzíteni, mint az idegenből érkező kutató.⁶ Sőt, arra kérte a tanítóságot, (szóval és írásban) győzze meg a népi kultúra iránt fogékony ismerőseit, hogy lakóhelyükön gyűjtsék össze a néphagyományokat.⁷ Pozitív példaként említette a finneket, ahol a néphagyományok gyűjtésében nagy szerepe volt a falusi értelmiségnek. „... mert igazán sikerrel csak az gyűjthet, akit a nép még maga közé valónak tart (tanulók) vagy aki vele állandóan, naponta érintkezik (tanító, pap, jegyző, orvos, tanult gazda), [...] akiknek személye, jelenléte sohasem szokatlan előtte. Az ilyen előtt nem jut eszébe, hogy ő valahogy másképp ejti ki a hangokat...” (Szendrey Zs. 1920: 6). A tanítókat gyűjtő munkájukban segítve pontos módszertani útmutatót közölt, melyben részletesen tárgyalta a lehetséges kutatási területeket, megjelölte az ideális terepet, ismertette a gyűjtés munkaeszközait (Szendrey Zs. 1920: 4–12).

Szendrey Zsigmond felhívta a tanítóság figyelmét a tanulók foglalkoztatására, módszertani útmutatásokat közölt a diákgyűjtések vezetői számára. Pozitív példaként említette az egyik tanítót, akinek „egész gyűjteményét csupa középiskolai tanulók hordták össze”, illetve saját magát, aki 1912–1918 között a nagyszalontai állami főgimnázium tanulóinak

⁵ A herderi jóslat nemzedékeket készítetett a magyar kultúra életképességének bizonyítására (vö. Kósa L. 2001: 38), innen származhat a korszak írásaiban többször hangot kapó külföldnek való megfelelési kényszer (vö. Szendrey Zs. 1920: 1, Viski K. 1920: 6).

⁶ Ugyanerről lásd még Bellosics B. 1907/1992: 20.

⁷ Bátty Zsigmond véleménye hasonló: mindenki részt vehet a népi kultúra értékeinek megmentésében, aki érdeklődik a népeleti jelenségek iránt. A kutató úgy gondolja, hogy a gyűjtőmunkához nem szükséges semmiféle előtanulmány. Ugyanakkor a szerző megjegyzi, hogy erre a munkára elsősorban hivatásuknál fogva a tanítók és a papok vannak predesztinálva (l. Bátty Zs. 1906/1992: 22).

folklórgyűjtéseit vezette (l. Szendrey Zs. 1920: 12). Ezúttal saját szakkör-vezetői tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal. Őmaga a Folklore Fellows magyar osztálya⁸ által ajánlott gyűjtési módszert próbálta ki, és ezt egészítette ki néhány általa hasznosnak vélt megjegyzéssel. Saját tapasztalatai alapján azt tanácsolta a magyar tanítóságnak, hogy ne hagyják ki a kutatásból a leányiskolákat és a tanítóképzőket, mivel a kultúra bizonyos elemeit nagyobb sikerrel gyűjthetik a lánytanítványok (Szendrey Zs. 1920: 15–16).

Annak szemléltetésére, hogy mennyire körültekintő és részletes téma-jegyzéket ajánlott Szendrey Zsigmond a néphagyományok gyűjtésében érdekelt tanítóság figyelmébe, csupán a női gyűjtők számára ajánlott témákat idézzük: „A tanítónőkre vár tehát nagyrészt összegyűjteni és összegyűjtetni mindazt, ami a születésre, gyerekápolásra, szerelmi jóslatokra, varázslatokra és bájitalokra, a fiatal házások megrontására s jövődjük irányítására, az élelmezésre, ruházatra, a gazdasszony és szolgáló babonakörére, kertgazdaságra, hazajáró lelkekre, és kísértetekre, boszorkányokra, javasasszonyokra, bábákra, rostaforogatásra, kártyavetésre, dobon, szitán, s rostán végzett varázslatokra, a baromfiakra, Boldogasszonyra, Szépasszonyra, Kedd asszonyára stb. vonatkozik. Tőlük s általuk tudhatjuk meg a szövés, fonás, varrás és varrodák babonáit, sőt az oly értékes halotti siratókat, ráolvasásokat, gyógyító és rontó mondókákat is” (Szendrey Zs. 1920: 15).

Egy másik – szintén a század elején megjelent – útmutató szerzője Bellosics Bálint, aki maga is vidéken tanító tudós pedagógus volt (Bellosics B. 1907/1992). Szendrey Zsigmondhoz hasonlóan Bellosics Bálint is

⁸ A Folklore Fellows folklórkutatók szövetsége 1907-ben alakult meg Helsinkiben. A szövetség célja, hogy a kutatók számára az egyes országok népköltési, népszokás- és néphitanyagát hozzáférhetővé tegye. A Folklore Fellows magyar osztálya 1911-ben alakult meg, mely nagyszabású tervet és útmutatót dolgozott ki a magyar folklór anyagának összegyűjtésére. A Magyar Néprajzi Társasággal közösen vándorgyűléseket szerveztek, és megnyerték céljaiknak a különböző középfokú és felsőfokú intézetek vezetőit, akik a diákságot lelkesítették, pályadíjakat tűztek ki a legsikeresebb gyűjtések jutalmazására (l. Kovács Á. 1979: 188–189). A Folklore Fellows országos vándorgyűlésének hatására tanárok irányításával diákok csoportjai láttak neki a néprajzi gyűjtésnek. Munkájuk eredménye a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában található. A legsikeresebb gyűjtések nyomtatott formában is megjelentek, például a Szendrey Zsigmond által irányított nagyszalontai diákok gyűjtése a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* utolsó köteteként *Nagyszalontai gyűjtés* címmel jelent meg 1924-ben (l. Szendrey Zs. szerk. 1924).

Herrmann Antal tanítványa volt, csakhogy ő Budán (1883), az I. kerületi Állami Tanítóképző Intézetben. A tanár–tanítvány kapcsolat barátságga érett, levelezést is folytattak néprajzi gyűjtésekkel kapcsolatos témákról. Bellosics Bálint 1892-től, a bajai állami tanítóképző segédtanáraként, gyűjtőmunkára ösztönözte diákjait is. Meggyőződése volt, hogy a népi kultúra megismerése és megörökítése a néptanítók feladata. Nagyobb tanulmányai megírásánál tanítványai gyűjtését is alapul vette. Tudós tanári pályájának korai halála vetett véget. Gyűjtéseinek egy része kiadatlan (a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában találhatóak), vidéki hetilapokban közölt írásait sem vette még számba a tudománytörténet (vö. Szilágyi M. 1992: 35–41). Szilágyi Miklós, Bellosics Bálint gyűjtési útmutatójának méltatója, a 20. század végi tudományos paradigmák, illetve a szakmai elitizmus perspektívájából „indokolatlanul optimistának, már-már naivnak” minősíti a szerző abbéli reményét, hogy munkája, az útmutató ismeretében a tanító, a pap, a jegyző példát mutathat a múzeumot gazdagító néprajzi tárgyak gyűjtése terén. Szilágyi Miklós az *Útmutatót* túlságosan vázlatosnak, elnagyoltnak minősíti, ugyanakkor a kor viszonyaihoz mérten elismerően szól róla, tudománytörténeti jelentőségét abban látja, hogy a szerző logikusan végigvezette a század első évtizedének múzeumszervezőit foglalkoztató elméleti és módszertani törekvéseket (l. Szilágyi M. 1992: 42–44).

Szilágyi Miklós megállapítja, hogy Bellosics Bálint néprajzi tárgygyűjtést szorgalmazó érvelése abban különbözik a „társadalom lelkiismeretére apelláló kortársaitól”, hogy a hagyomány és újítás „élet-halál harcát” az egyetemes művelődés elkerülhetetlen útjaként értelmezte (Szilágyi M. 1992: 45). Az életmű méltatója azonban nem tesz említést Bellosics Bálint egy másik figyelemre méltó gondolatáról, amely a falusi értelmiség és hagyomány ellentmondásos viszonyát értelmezi. Bellosics meglátása szerint a hagyomány gyűjtésének, rögzítésének sürgető feladata a múzeumok szakavatott kutatói mellett a vidéki értelmiség feladata, „akik hivatásuknál fogva a népéletnek mindenkor ismerői, akik a nép körében élnek, s ezért gyűjtői munkához a legtöbb alkalmuk van” (Bellosics B. 1992: 20). Ugyanakkor azt is látta, hogy éppen a nép körében élő értelmiség kultúraterjesztő, felvilágosító munkájának eredménye a hagyományos népi kultúra háttérbe szorulása. „Ezt a transzformáló munkát a kultúra velük és általuk végzi. A lelkipásztor a vallás-erkölcs, a tanító az ismeretek, az orvos az egészségügy, a gazda a modern gazdálkodás jelszavaival vívja a primitívebb népelet sáncai közt a babonát, a kuruzslást, a faekékkel szántó

földműveskedést stb. De az új művelődés, amelynek ők olyan kiváló jelentőségű pionerjei, viszont megkívánja tőlük, sőt kötelességükké teszi, hogy az éppen támadásukra szertezüllő egyszerűbb kultúra adalékait segítsék megőrizni” – írja Bellosics Bálint *Útmutató a néprajzi tárgyak gyűjtésére* című tájékoztató munkájában (Bellosics B. 1992: 21).

Az 1930-as években az erdélyi értelmiség nemzeti felelősségérzete a falu, a parasztság felé fordulásban nyilvánult meg: a magyar nyelv, a költészet, a zene, a művészet gyökereit keresték. Az értelmiségi fiatalság életcélja a nép vezetése, másrészt a nép megismerése érdekében vállalt tudományos munka volt (vö. Venczel J. 1980: 61–64). Ez képezte az eszmei hátterét a bukaresti Dimitrie Gusti vezette szociológiai iskola nyomán Erdélyben is elinduló, Venczel József nevével fémjelzett falumunkának.

A Kolozsváron megjelenő *Erdélyi Iskola* (katolikus nevelésügyi folyóirat) szerkesztősége közleményt tett közzé *A magyar néphagyományok megmentése a tanítók feladata* címmel (n. n. 1933/34a). Az 1933/34-es évfolyamban megjelenő írás szerzője messianisztikus szerepet szánt az erdélyi tanítóknak. Belátta, hogy az életformaváltást, a civilizációs eszközök térhódítását nem lehet megakadályozni, az elkezdődött folyamat visszafordíthatatlan, ezért a még fellelhető hagyományos értékek megmentésének feladatával a falusi tanítókat bízta meg: „összeszedve mindazt, ami szép és értékes, otthont teremtenének ezeknek a különben menthetetlenül elpusztuló kincseknek. [...] Tanítóink és tanítónőink valósággal apostoli munkát végeznének magyar fajunk és népünk érdekében ezen a téren” (n. n. 1933/34a: 144). Ugyancsak az *Erdélyi Iskola* szerkesztősége *A tanító a magyar néprajzért* című cikkében pozitív példát mutatott fel a tanítók néprajzi hagyományörző-, megmentő munkáját illetően: „Ez a tanítómeszter egyszerűen lehetővé tette [...] hogy néprajzunk veszendő kincsei ne törlődjenek le nyomtalanul a föld színéről” (n. n. 1933/34b: 265).

A néprajzi gyűjtést szorgalmazó pályázati felhívások és azok ösztönzésére született gyűjtemények (diákok és pedagógusok gyűjtése) anyagának vizsgálata még várat magára. Ezeknek ugyanis csak egy része jelent meg nyomtatásban. Ilyen például az *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez* címmel 1939-ben megjelent hetven néprajzi gyűjtő munkáját tartalmazó kötet. A szerkesztők (Makkai Endre és Nagy Ödön lelkész) a kiadvány előszavában a gyűjtés romantikus szemléletét meghaladva írták: az ősi gyökerű műveltség bomladozóban van, mivel éltető talaja meggyengült; a kialakulóban lévő „új műveltség már kevésbé viseli magán a magyar

szellem sajátos jellemvonásait, amelyek e műveltség legnagyobb értéket adták” (Makkai E. – Nagy Ö. 1939: 3). Ennek függvényében vált a még meglévő hagyományok gyűjtése, rendszerezése szükségsszerűvé. Örömmel tudósítottak, hogy a „vészharangkongatás ellenére” még él a hagyomány. A szerkesztők szerint a közölt adatok erénye, hogy tervszerű, egyidőben végzett, ugyanazon tárgykört felölelő nagyobb területen végrehajtott gyűjtés eredménye. A gyűjtésben tanítók (a hetven gyűjtőből tizenkilenc), diákok, teológiai hallgatók, lelkészek, tanultabb falusi gazdák vettek részt (l. Makkai E. – Nagy Ö. 1939: 3–4).

Reformtörekvés a tanítóképzésben: a néprajzi szemléletű oktatás

Kérdésként fogalmazódik meg a továbbiakban, hogy a tanítóság mennyiben tudott megfelelni a tudomány szakemberei által javasolt feladatoknak, felkészültsége mennyire felelt meg az elvárásoknak, mennyire tudott a népi kultúra avatott gyűjtőjévé válni? Az elvárások növekedése szükség-szerűen megkövetelte a felkészítés terén eszközölt változtatásokat.

Bálint Sándor a tanítóképzés reformját a néprajzi szemléletű oktatás bevezetésében látta (vö. Bálint S. 1937: 107–114). Meglátása szerint az iskolának fel kell vállalnia a népi kultúra áthagyományozását, ezért a leendő néptanító számára biztosítani kell a megfelelő felkészítést, mely kizárólag a tanítóképzés megreformálásával érhető el. A tanítónak ismernie kell tanítványai környezetét, a nép világnézetét, hagyományos szokásait, életmódját, a nép világát, így elengedhetetlen a népi kultúra oktatása a tanítóképzőkben. Helyi tanmenet kidolgozását ajánlotta, és a néprajz külön tantárgyként való tanítása helyett az egyes tantárgyak néprajzi szellemben történő oktatását javasolta (Bálint S. 1934, 1937: 107–109).

A reform értelmében a tanítóképzők diákjait, a jövőendő néptanítókat be kell vonni a néprajzi gyűjtésbe, házi feladatként rájuk lehet bízni szülőfalujuk folklóranyagának rögzítését. Ugyanígy követelményként fogalmazta meg a tanítók számára a falusi múzeumok létrehozását, amelyeknek elsősorban oktató-, és nem utolsósorban identitásmegerősítő, valamint önreprezentációs funkciót tulajdonított (Bálint S. 1937: 110–111).

A szerző tanulmányában minden tanítóképzős tantárgy esetében ötletet adott a néprajzi szemlélet meghonosítására. A tanítóképzők új

személetű oktatásának távlati céljait is megfogalmazta: „A tanítóképzés a népnevelést szolgálja, [...] népkultúránk pusztuló értékeit a nemzet jövőjébe a tanítónak kell átmentenie” (Bálint S. 1937: 108). Ennek értelmében a néptanító feladata a népi kultúra gyűjtése, rögzítése, átörökítése, megmentése.

A vidéki értelmiségiek gyűjtőmunkájának helye a romániai magyar néprajzkutatás történetében

Hogyan járul(t) hozzá a vidéki értelmiség, a tanítószáz gyűjtőmunkája a néprajztudomány eredményeihez? Hogyan viszonyul(t) a tudományt képviselő szakmai elit a vidéki értelmiség néprajzi munkásságához, milyen helyet foglaltak, illetve foglalnak el ezek a munkák a néprajztudomány történetében? A továbbiakban a fenti kérdések megválaszolására rövid tudomány- és kutatástörténeti áttekintés következik.

Kósa László *A magyar néprajz tudománytörténete* című nagy átfogó munkája elsősorban tudománytörténet,⁹ nem kutatástörténet, így nem tekinti feladatának a néprajzot nem szakemberként művelő vidéki értelmiség néprajzi munkásságának ismertetését (Kósa L. 2001).

A romániai magyar folklórkutatás történetét illetően több, kisebb-nagyobb periódust áttekintő tudomány- és kutatástörténeti munka született (Balassa I. 1989, Bíró A. Z. 2005, Faragó J. 1966, 1994, Keszeg V. 1995, 2002, Kósa L. 1984, Kós K. 1980, 1991, Kovács Á. 1975, Vámszer G. 1976a, 1976b). Ezek többsége figyelmet szentel, adott esetben éppen felhívja a tudományosság figyelmét a vidéki műhelyek, önkéntes gyűjtők, kollégiumi szakkörök néprajzi gyűjtéseire (l. Faragó J. 1980, Kós K. 1980, 1991, Vámszer G. 1976a).

Balassa Iván *A határainkon túli magyarok néprajza* című átfogó munkájában az egyes tájegységek néprajzi jellegzetességeinek bemutatását, a szakképzett néprajzkutatók tanulmányai mellett, a vidéki értelmiség néprajzi gyűjtéseinek publikált eredményeire alapozta (l. Balassa I. 1989).

⁹ Elsősorban azoknak az eszméknek, gondolatoknak, elméleteknek a történetét tekinti át, amelyek a néprajztudományt létrehozták, érdeklődését, szemléletét mozgatták, tárgyát és módszerét alakították (vö. Kósa 2001: 11).

A továbbiakban először az általa hivatkozott vidéki értelmiség, önkéntes gyűjtők néprajzos tevékenységét ismertetjük.¹⁰

Miután a kolozsvári egyetemen megszűnt a néprajz szakos képzés (1919), a romániai magyar néprajzkutatás utánpótlása hosszú ideig¹¹ többnyire vidéken dolgozó önkéntesekből került ki. Falvak, vidéki városok értelmiségi rétege – magyar, történelem, rajz, földrajz, biológia szakos tanárai – önképzéssel, illetve a képzett néprajzosokkal folytatott levelezés, konzultáció során képezték magukat, így láttak hozzá a közvetlen környezetük néprajzi értékeinek rögzítéséhez (vö. Keszeg V. 1995: 100). A Trianon után kisebbségbe kerülő magyar értelmiség néprajzi érdeklődésében – a néphagyomány féltő ápolásában, rögzítésében – a védekező, az integritást megtartó szándék érvényesült (l. Kovács Á. 1975: 31). A vidéki értelmiség „önkéntes munkája nélkül elképzelhetetlen volna teljes képet alkotnunk a romániai magyar néprajzi munkáról és annak eredményeiről” – írja Kós Károly *Eredmények és feladatok a romániai magyar néprajzkutatásban* című munkájában (Kós K. 1980: 7–8).

Ezen vidéki értelmiség körébe tartozott például a szepességi származású Haáz Ferenc Rezső (1883–1958), aki a székelyudvarhelyi Református Kollégium rajztanáraként szabadidejében a környező falvakat járta, a népművészet iránt érdeklődve a falusi gazdaság tárgyait lerajzolta, megörökítette, tanítványai segítségével jelentős népi tárgykészletet gyűjtött, amelyből a kollégium egy üres osztálytermében múzeumot rendezett be (l. Vámszer G. 1976: 41). Később ez a tárgykészlet képezte a Haáz Ferenc Rezsőről elnevezett székelyudvarhelyi múzeum alapgyűjteményét. A tárgyi néprajz körébe tartozó írásai révén (l. Haáz F. 1929, 1931, 1932, 1939, 1942a, 1942b, Haáz F. – Siklódi P. 1932) helyet kapott a romániai magyar néprajzkutatás történetében (vö. Balassa I. 1989: 203, Keszeg V. 2002: 155).

Vámszer Géza (1896–1976) tanárként, Haáz Ferenc Rezső példáját követve indult el felfedezni a székely falvak népművészeti értékeit, és vált idővel a néprajztudomány neves kutatójává (vö. Balassa I. 1989: 83, 220, Kós K. 1991: 39–40). Ő maga írja: „Ha eddig mint festő néztem a szép

¹⁰ Az egyes szerzők biográfiai adatait a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* alapján közöljük (l. Balogh E. főszerk. 1981, 1991, Dávid Gy. főszerk. 1994, 2002).

¹¹ Legközelebb 1940–1944 között volt néprajzkutatás a kolozsvári egyetemen, majd hosszú szünet után csak 1990 után indult újra a szakképzés.

tájakat, ettől kezdve a székely népelet rajongója és néprajzának kutatója szemével kerestem a rajzban megörökítésre érdemes tárgyakat” (Vámszer G. 1976a: 41). Vámszer Géza Haáz Ferenc Rezső múzeumalapításától lelkesítve néhány társával létrehozta a Csíki Múzeumot, s az akkor induló *Erdélyi Fiatalok* folyóirat munkatársai mellé maga is beállt az önkéntes falukutatók sorába (vö. Kós K. 1991: 39, Vámszer G. 1976a: 42). 1931-ben négy fiatal tanár és tizenhárom tanuló részvételével egyhetes falutanulmányi utat szervezett az alsíki településekre. Kutatási beszámolójában említést tett a helybeli tanító szerepéről, aki ismertette a falujáró fiatalokkal a település néprajzi sajátosságait, népművészetét, népszokásait (l. Vámszer G. 1976a: 44).¹²

Domokos Pál Péter (1901–1992) kántortanítói oklevéllel tért vissza szülőföldjére, hogy népe kulturális felemelkedését szolgálja. Csikkarcfalván, majd a Zsil völgyi Vulkánban volt kántortanító. Budapesti tanulmányai után a csíkszeredai tanítóképzőben kapott segédtanítói állást. A kisebbségi kultúra szolgálatában álló értelmiségi szájka volt a hatalom szemében, állásából többször eltávolították. Tanítóként indult el moldvai gyűjtőújtjára, és ott szerzett tudásából írta meg *A moldvai magyarság* című munkáját, mely mai napig a csángó kutatás kiindulópontjával szolgál (Domokos P. 1931). A csángók legendás vándorapostolaként (l. Domokos P. szerk. 1979), többször újranyomatott nagy munkája révén (Domokos P. 1934, 1941, 1942, 1987, 2001) került be a romániai magyar néprajzkutatás történetébe (vö. Balassa I. 1989: 186, 220, 241, Keszeg V. 2002: 152–153).

Kallós Zoltán (sz. 1926) neve nemcsak a néprajztudomány körében ismeretes. Gyimesben mindmáig „a tanító”-ként tartják számon. Kolozsvárt szerzett tanítói oklevelet, és tanítóként került ki a kalotaszegi Magyarvistára (1946–1950) és a moldvai Lészpedre (1956–1957). A kolozsvári Zeneművészeti Főiskola látogatását követően (1955) tanítóként került ki Gyimesbe. A hatóságok zaklatása ellenére néprajzi gyűjtéseit hatalmas munkabírással végezte. A Szabó T. Attila bevezető tanulmányával közreadott *Balladák könyve* című gyűjteményes kötete három hazai kiadást ért meg (Kallós Z. 1970, 1971, 1973). A tanítóként induló Kallós Zoltán munkásságával (pl. Kallós Z. 1958a, 1958b, 1960a, 1960, 1966) beírta

¹² Itt jegyezzük meg, hogy ez a híradás a nem közismert publikációkkal a köztudatba bekerülő tanítók munkásságára hívta fel a figyelmet. Lásd még: Vámszer G. 1976b.

magát a romániai magyar néprajzkutatás történetébe (l. Balassa I. 1989: 186, 241, Keszeg V. 1995: 104, 107, 2002: 157).

Ráduly János (sz. 1937) neve sem kevésbé ismert. A kibédi magyartanár életét a Kis-Küküllő menti népköltészeti alkotások gyűjtésének szentelte. Sorra jelennek meg gyűjteményes kötetei, melyek ismertetése meghaladná jelen dolgozat kereteit (l. Ráduly J. 1975b, 1978b, 1979, 1980c, 1987, 1990, 1995). Rendszeresen közölt népköltészeti tárgyú tanulmányokat a *Népismereti Dolgozatokban* (pl. Ráduly J. 1978a, 1980b, 1981, 1983), a *Művelődésben* (pl. Ráduly J. 1973, 1974, 1975a, 1985), a *Nyelv és Irodalomtudományi Közleményekben* (pl. Ráduly J. 1970, 1980a, 1994b), a *Néprajzi Látóhatárban* (pl. Ráduly J. 1992, 1993b, 1994c), az *Ethnographiában* (l. Faragó J. – Ráduly J. 1969, Ráduly J. – Faragó J. 1990), illetve a *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyveiben* (Ráduly J. 1993a, 1994a). Munkásságára a romániai magyar néprajzkutatás történetét vizsgáló munkákban hivatkoznak (l. Balassa I. 1989: 147, Keszeg V. 1995: 103–105, 2002: 165).

A továbbiakban röviden azon középiskolai tanárok néprajzi munkásságáról szólunk, akik diákjaikat is a néprajzi gyűjtés szolgálatába állították, és munkájuk eredményeként egy-egy tájegység folklóranyagának gyűjteményét kötet formájában a tudományos vizsgálatok szolgálatába állították.

Konsza Samu (1887–1971) a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium magyartanára volt (1925–1948), nyugdíjas tanárként az iskola könyvtárban teljesített szolgálatot. 1927-től diákjait a népi kultúra szolgálatába állítva egész Háromszékre kiterjedő gyűjtőmozgalmat szervezett. 1954-ben került a kollégium tanári karába Albert Ernő (sz. 1932) magyartanár, aki népköltészeti kutatásaival bekapcsolódott a már hagyományossá vált kollégiumi gyűjtőmozgalomba. A gyűjtőmunka eredményét Faragó József bevezető szaktanulmányával és Szenik Ilona dallamlejegyzéseivel Konsza Samu jelentette meg *Háromszéki magyar népköltészet* címmel (Konsza S. 1957). Két évtized múlva Albert Ernő *Háromszéki népballadák* címmel újabb gyűjteményt állított össze (Albert E. szerk. 1973). A kötet elé Faragó József írt szaktanulmányt. A két kimagasló tanáregyéniség és diákjainak gazdag gyűjteménye méltán került be a tudománytörténetbe (l. Balassa I. 1989: 146–147, 219, Keszeg V. 1995: 103–106).

Major Miklós (1933–2010), a szilágynagyfalusi általános iskola földrajztanáraként, diákjait önálló kutatásra ösztönözve, adatgyűjtő földrajzkört alapított. Szilágynagyfalusi és krasznai néprajzi gyűjtéseit

a *Művelődésben* (l. Major M. 1977, 1978a, 1978b), a *Népismereti Dolgozatokban* (l. Major M. 1978c), a *Nyelv és Irodalomtudományi Közleményekben* (l. Major M. 1995), a *Néprajzi Látóhatárban* (l. Major M. 1993b, 1998), illetve a *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyveiben* (l. Major M. 1993a, 1994, 1996, 1999, 2001) közölte, ezzel gazdagítva a néprajzi kutatás területén eléggé mellőzött Szilágyság néprajzi, népismereti szakirodalmát (vö. Balassa I. 1989: 42, Keszeg V. 2002: 160–161).

Balázs Márton (1867–1948) Kézdivásárhelyen volt polgári iskolai tanító a 20. század első felében. Háromszéki településeken népszokásokat, hiedelmeket, népköltészeti alkotásokat gyűjtött. Gyűjteményét *Adatok Háromszék vármegye néprajzához* címmel jelentette meg 1942-ben (Balázs M. 1942, l. Balassa I. 1989: 219). Háromszéki tanítók és diákok segítségével több ezer darabból álló tárgyi néprajzi gyűjteményt hozott létre, melyet a sepsiszentgyörgyi és kézdivásárhelyi múzeumok számára adományozott. Malonyay Dezső átfogó munkájának, *A magyar nép művészetének* (Malonyay D. 1907–1922) munkatársaként a háromszéki népviseletről és népszokásokról szóló rész szerzőjeként tartják számon (l. Malonyay D. 1909).

Többen vannak még a fentiekhez hasonló munkássággal rendelkező, diákokat néprajzi gyűjtőmunkára ösztönző középiskolai tanárok, akikről nem tesz említést a tudománytörténet. Ilyen például Farkas Jenő székelykeresztúri nyugdíjas tanár, akinek vezetésével 1957–1958 téli és tavaszi vakációjában a keresztúri diákok Kriza János nyomdokain elindulva népköltészeti gyűjtéseket végeztek. Az ezeröttszáz húsvéti locsolóverset, háromezer százötvenegy szólást, közmondást, kilencvennyolc mesét és tréfás történetet, egynéhány balladát tartalmazó gyűjtemény *Vadrózsa virága* címmel jelent meg 2004-ben (Nagy E. – Péter S. szerk. 2004). A gyűjtés anyaga Faragó József, a gyűjtőakció mentora javaslatára a kolozsvári Folklór Intézet adattárába került, ott öt évtizeden keresztül várt feldolgozásra és megjelenésre. A vidéki kiadványt a tudománytörténet egyelőre figyelmen kívül hagyta.

Hasonló a sorsa Mirk László (sz. 1944) csíkszeredai tanár diákokkal végzett gyűjtőmunkájának is. Az összegyűjtött több száz húsvéti locsolóverset vidéki nyomdában, kevés példányszámban jelentették meg (Mirk L. 2003/2004). Egyelőre e kis füzetek csupán a helyi köztudatban szerepelnek, adott esetben pragmatikus célokat szolgálnak. Diákjainak saját gyűjtésből írt dolgozatai rendszeresen néprajzi pályázatok díjazottjai.

Burus János (sz. 1946), a csíkszeredai Székely Károly Szakközépiskola magyartanára, a szakiskolás diákok körében szervezett néprajzkört, ahol a tanulók dolgozatai, gyűjtései kerülnek bemutatásra. Az általuk gyűjtött néprajzi tárgyakkól az iskola egy üres helyiségében múzeumszobát rendezett be. A diákok néprajzi tárgyú dolgozataiból negyedévente megszerkeszti a *Kútfő* nevű néprajzi folyóiratot, amelyhez adott esetben a vidék neves néprajzkutatói is szaktanulmányokkal járulnak hozzá. Annak ellenére, hogy a Kis-Küküllő menti Pipe temetkezési szokásairól is értekező Burus János (Burus J. 1994) az említett tevékenysége mellett névtani tanulmányokkal jelenik meg a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* hasábjain (Burus J. 1985, 1986, 1989, 1990), munkássága a helyi ismertség szintjén maradt.¹³

A Szatmár, Nagykároly vidéke néprajzi sajátosságainak bemutatását Balassa Iván a neves néprajzkutatók szaktanulmányai mellett két pedagógus néprajzi munkásságára alapozza. Bura László (sz. 1932) a szatmári líceum tanára, névtani kutatásai mellett, mely révén doktori címet is szerzett, jelentős folklórananyagot gyűjtött (l. Bura L. 1976, 1978, 1980, 1981). Munkatársakkal járta a vidéket, többek közt Albert György zenetanárral közösen adta közre a Szatmár megyei népdal- és népballadagyűjtését (Albert Gy. – Bura L. 1972). Fejér Kálmánnal és Petkes József rajztanárral közösen jelentették meg a vidék néphagyomány anyagát (Bura L. – Fejér K. – Petkes J. 1979). Kiadványukra hivatkozik a kutatástörténet (vö. Balassa I. 1989: 28–29). A dél-erdélyi szórványtelepülésről, Halmágyról származó Lakatos Bakó Melinda magyartanárként Nagykárolyba kerülve a vidék népszokásainak gyűjtésére vállalkozott (Lakatos Bakó M. 1983). Írására Balassa Iván hivatkozik (Balassa I. 1989: 29).

A bihari tájak néprajzi specifikumainak bemutatása során Balassa Iván két vidéki értelmiségi néprajzi gyűjtését említi. Az egyik Danielisz Endre (sz. 1925), aki elsősorban irodalomtörténeti és pedagógiai témájú írásai révén ismert, pedagóguspályáját tanítóként kezdte Köröstarcsányban. Miután pedagógia szakos tanári oklevelet szerzett, középiskolai tanár volt Aradon, majd szülővárosában, Nagyszalontán. Tanárként járta be a vidéket, gyűjtötte a vidék folklórananyagát. A Bihar vidéki táncszók, illetve

¹³ Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület és a Romániai Magyar Népfőiskolai Társaság 2006. évi, népfőiskolai tevékenységért járó, Balázs Ferencről elnevezett díj átadásakor Burus János munkásságát Dáné Tibor Kálmán méltatta (l. Dáné T. 2006).

a nagyszalontai mondavilág terén végzett gyűjtései révén (Danielisz E. 1976, 1983) hivatkozik rá a tudománytörténet (l. Balassa I. 1989: 54). Társadalomnéprajzi tárgyú írásai (l. Dánielisz E. 1993) helyet kapnak a kutatástörténeti írásokban (vö. Keszeg V. 2002: 151). A margittai Duka János (1907–1990) a csíkszeredai tanítóképző elvégzése után falusi tanítóként kezdte pályáját. A Csíkszereda környéki falvakban gyűjtött folklórananyagból rendszeresen közölt a megyei napilap hasábjain. *Csúfolódó székelyek* című gyűjteményével magyarországi gyűjtőpályázaton díjat nyert 1961-ben.¹⁴ Székely anekdotagyűjteményére (Duka J. 1995) hivatkozik a szakirodalom (l. Keszeg V. 1995: 105, 2002: 153), szülőföldjén gyűjtött néprajzi anyagára (Duka J. 1960, 1976, 1978) úgyszintén (l. Balassa I. 1989: 54). Néprajzi munkásságát Könczei Ádám méltatta a *Művelődés* hasábjain (Könczei Á. 1978).

Arad vidékének népköltészetét Kovács Ferenc (1907–1959), a kisiratosi általános iskola magyartanára gyűjtötte össze és jelentette meg Faragó József bevezető szaktanulmányával, *Iratosi kertek alatt* címmel (Kovács F. 1958). Gyűjtése hivatkozott (l. Balassa I. 1989: 59), megjelent munkájáról recenziót közölt a *Korunk* kulturális folyóirat (Kovács G. 1959).

Enyed vidékének hagyományait, néprajzi sajátosságait többek közt Vita Zsigmond (1906–1988), a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium neves magyartanárának írásai (Vita Zs. 1939, 1978) alapján mutatja be Balassa Iván (l. Balassa I. 1989: 113). Az erdélyi kutató értelmiség hányatott sorsát megélő szerző *Művelődés és népszolgálat* című könyve is figyelemre méltó (Vita Zs. 1983).

Kardalus János (sz. 1935) tanítóképzőt végzett Székelykeresztúron, majd román tanári oklevelet szerezve udvarhelyszéki falvakban tanított, később a Hargita megyei Népi Alkotások Házának igazgatója volt. Tanársága idején a székely falvakat járta, és rögzítette a hagyományt. Rajztanár kollegájával, Salló Istvánnal közösen megjelentetett *Kapuk és kerítések Hargita megyében* című tárgyi néprajzi könyvére (Salló I. – Kardalus J. 1977) hivatkoznak a kutatástörténeti munkák (l. Balassa I. 1989: 147, Keszeg V. 2002: 157), a *Székely festett bútorok* című népművészeti tanulmányát (Kardalus J. 1982/1995) a romániai magyar néprajzkutatással

¹⁴ Duka János a *X. Néprajzi Gyűjtőpályázaton* II. díjat nyert. Ebből a gyűjteményből részletek jelentek meg *A magyar falucsúfolók típusai* című kiadványban (l. Kovács Á. szerk. 1966).

foglalkozó tanulmányok említik (l. Keszeg V. 2002: 157). A hagyományos népi foglalkozásokat tárgyaló írásait a *Népismereti Dolgozatokban* közölte (l. pl. Kardalus J. 1980).

Haáz Sándor (1912–2007) rajztanár, Haáz Ferenc Rezső fia is nyugdíjas éveiben népművészeti tárgyú írásokkal gazdagította a néprajztudomány eredményeit. *Zsinóros díszítés a bekecsalji népművészetben* című írására (Haáz S. 1978) Balassa Iván is hivatkozik (vö. Balassa 1989: 160). Rajztanárként hitelesen örökítette meg a népművészet motívumkincsét, rajzaival több klasszikusnak számító monográfiában megjelent, mint például a *Gyermekvilág Esztelneken* című kötet (l. Gazda K. 1980) vagy a *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet* című monográfia (l. Kós K. – Nagy J. – Szentimrei J. 1978).

Orosz Endre (1871–1945) a kolozsvári tanítóképzőben végezte tanulmányait, Apahidán, később Kolozsváron volt tanító. Önszorgalomból régészeti tanulmányokat folytatott, miközben tanítósága ideje alatt néprajzi tárgyakat gyűjtött. Kutatásairól beszámolókat közöltek az erdélyi periodikák, többek közt a *Tanítók Lapja* hasábjain is beszámolt néprajzi, helytörténeti munkájáról. Kéziratban maradt *Apahida monográfiája*. Balassa Iván *Szigonyos halászat Vajdaszentiványon* című írására hivatkozik (Orosz E. 1929, l. Balassa 1989: 160). Munkásságát Kós Károly is méltatja *Orosz Endre följegyzései ősi jellegű néprajzi tárgyokról* címmel (l. Kós K. 1983).

István Lajos (sz. 1920) korondi népművelő néprajzi gyűjtőmunkájának eredménye több mint félszáz néprajzi tárgyú közlés, mely a Sóvidék hagyományos népi kultúráját tárja fel a tudomány és a néprajz iránt érdeklődők számára (l. pl. István L. 1973, 1978, 1980, 1981). Élettörténetének, munkásságának vizsgálatával Kovácsné István Anikó néprajzkutató foglalkozott (Kovácsné István A. 2005). Balassa Iván Korond vidékének bemutatását jórészt az István Lajos munkáira alapozza (l. Balassa I. 1989: 160).

Balázi Dénes (sz. 1936) az unitárius teológia elvégzése után magyartanári oklevelet szerzett, életét magyartanárként Székelyszentlélek, a Nyikó menti székely település szolgálatába állította. Közművelődési egyesületet¹⁵ hozott létre, tájházat alapított, otthont adva a hosszú évek során

¹⁵ Neve: Vadrózsák Művelődési Egyesület.

összegyűjtött néprajzi tárgyakkal. Elkészítette a falu monográfiáját (Balácsi D. 2003), rekonstruálta a *Hangya* szövetkezeti mozgalom történetét a Homoród mentén (Balácsi D. 1991, 1995), néprajzi témájú tanulmányai jelentek meg hazai és külföldi kiadványokban (l. Balácsi D. 2000). Tárgyi néprajz körében készített dolgozataira (pl. Balácsi D. 1983, 1991) hivatkozik a kutatástörténet (Balassa I. 1989: 203, Keszeg V. 2002: 148).

Kovács Piroska (sz. 1932) gyűjtőmunkája révén Méréfalva került be a köztudatba (l. Kovács P. 1999, 2000, 2007, 2007b, 2008). A tudományt képviselő szakemberek hivatkoznak munkáira (pl. Kovács P. 2000, l. Keszeg V. 2002: 159).

Gagy László (1910–1991) etédi tanító, Balácsi Déneshez hasonlóan, tanítóága idején látva a hagyományos népi mesterségek térvesztését, összegyűjtötte azok tárgykészletét, megörökítette a munkafolyamatokat. *Régi sajátos foglalkozások Etéden* című munkáját (Gagy L. 1978) a *Népismereti Dolgozatokban* jelenteti meg (l. Balassa I. 1989: 203). Gagyi László az élete során összegyűjtött néprajzi tárgyakkal saját lakásában rendezett be múzeumszobát. A helyi, iskolai és magángyűjtemények sorsa általában összekötődik alapítójuk, gyűjtőjük, gondozójuk sorsával (l. Kovács Á. 1975: 32). Így történt ez az etédi tájmúzeum esetében is. Mivel nem állt a tanító rendelkezésére egy művelődési egyesület, mely a múzeum gondozását megoldhatta volna, Gagyi László halálával a falumúzeum sorsa megpecsételődött. Megyei és országos lapok publicistái foglalkoznak cikkeikben az etédi múzeum megmentésének ügyével (pl. Pap B. 1993, Kristó T. 2002).

Szerencsésebb helyzetben van a Haszmann Pál (1902–1977) csernátoni tanító által létesített tájmúzeum, mely a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum részlegeként működik, vezetője a múzeumalapító néhai tanító fia. Id. Haszmann Pál tanító felsőháromszéki állomáshelyein hagyományos népi kultúra elemeinek rögzítésére, tárgyainak gyűjtésére vállalkozott, *Adatok a csernátoni népi pálinkafőzéshez* című írására (Haszmann P. 1976) Balassa Iván is hivatkozik (l. Balassa 1989: 220). Az általa alapított, és róla elnevezett tájmúzeum igazi népfőiskolaként működik, alkotótáboroknak ad helyet, a hagyományos mesterségek megismerésére, elsajátítására kínál lehetőséget.

A gyimesi tájak önkéntes gyűjtője Antal Sándorné Tankó Mária (sz. 1937) gyimesbükki tanítónő, aki tanulmányait a bákói tanítóképzőben végezte. Tárgygyűjteményéből saját otthonában tájházat hozott létre, a gyimesi írott tojások motívumkincse mellett (Antalné Tankó M. 1999) a

népi gyógyászat technikáinak összegyűjtésére vállalkozott (Antalné Tankó M. 2003). Gyűjteményes köteteihez ő maga ír értelmező jellegű írásokat, melyek megfelelő szakképzettség, forráshasználatról való tudás hiányában nem emelik a gyűjtemény értékét (l. Antalné Tankó M. 2004).

A gyergyóalfalvi Gál Irma (sz. 1933) nyugalmazott tanítónő a hímzés-minta kincsének összegyűjtésére vállalkozott. Gyűjteményét önálló kiadványban jelentette meg *Gyergyóalfalvi fejtős szedettek és keresztszemes minták 1965–1995* címmel (Gál I. 1997). Kiadványára hivatkoznak a romániai magyar tudományos könyvkiadás válogatott bibliográfiájában (l. Bíró A. 2005).

A néprajzi gyűjtéssel foglalkozó vidéki értelmiségiek sorát még hosszasan lehetne folytatni. Többen közülük gyűjtéseik eredményeit a *Népismereti Dolgozatokban*, a *Művelődésben*, a *Korunkban*, a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményekben*, a megyei múzeumok és egyesületek kiadványaiban, vidéki napilapokban közölték. Ezek a dolgozatok, cikkek jórészt megmaradnak az adatfeltárás szintjén, feldolgozásra, elméleti következtetések levonására ritkán kerül sor. Céljuk a kultúra változásával veszélybe kerülő hagyományos népi kultúra értékeinek megmentése, rögzítése. A gyűjtések módszeres elemzése a jövő folklorisztikájának feladata (vö. Keszeg V. 1995: 109–111).

Vannak vidéki értelmiségiek, néptanítók, akikre még nem figyeltek fel a tudomány szakemberei. Munkásságuk egelőre nem került be a tudományos vizsgálódás körébe, sok esetben még nem is került nyilvánosságra. Ezen pedagógusok a vidéki kulturális élet aktív résztvevői, a település életének meghatározó egyéniségei. Munkásságuk kisebb körben vált ismertté, ezek feltárása és szakszerű vizsgálata a jövő tudományos kutatóinak feladata. A továbbiakban lássunk pár ilyen példát: Keszeg Vilmos hat aranyosszéki pedagógusra hívja fel a szakma figyelmét, akiknek néprajzi gyűjtéseit a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság adattára őrzi (l. Keszeg V. 2004: 28).

Csász Ferenc disznajói tanító felesége, Csász Irma óvónő nyugdíjas-ként fogott neki az élete során felgyűjtött néprajzi anyag rendezgetéséhez. A mezőségi Ördöngösfüzesen a helyi tanító alapított tájházat. A gyűjtemény és a tanító munkássága csak a helyi köztudatban él. Fábián Ferenc, a marosvécsi tanító is jelentős néprajzi gyűjteménnyel rendelkezik.¹⁶

¹⁶ Az említett személyekre Magyar Zoltán néprajzkutató hívta fel a tanulmány írójának figyelmét.

Ehhez a csoporthoz sorolhatjuk a dolgozat során vizsgált pedagógusok többségét is: Gálfalvi Gábor (sz. 1938) alsóboldogfalvi tanító a magyar kultúra fennmaradásáért és néprajzi gyűjtőmunkájáért 2001-ben megkapta a Magyar Kultúra Lovagja címet, 2008-ban néprajzi munkáiért Udvarhelyszék Kultúrájáért díjjal jutalmazta a megyei tanács. Több mint félszáz írása jelent meg vidéki nyomdák kiadásában, valamint a regionális sajtó hasábjain. Helytörténeti gyűjtéseit a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára őrzi (Gálfalvi G. 1996). A kutatástörténeti szakmunkák munkáit (l. Gálfalvi G. 2000a, 2000b,¹⁷ 2001, 2003, 2004a, 2004b) nem említik.

Szócs Lajos (1938–2008) korondi tanítót is néprajzi munkásságáért a Magyar Kultúra Lovagjává avatta 2007-ben a Falvak Kultúrájáért Alapítvány. Gálfalvi Gáborhoz hasonlóan, a hagyományos néptanítói szerepnek megfelelően, feladatának érezte a lokális közösség hagyományainak rögzítését, publikálását (Szócs L. 2000a, 2000b, 2000c, 2000d, 2000e, 2000f). Munkái a regionális egyesületek valamint magyarországi külsős kiadók nyomdáiban, a vidéki sajtóban láttak napvilágot. A tudomány képviselői nem tesznek említést munkáiról.

Nagy Lajos (sz. 1950) siklódi tanító szülőfaluja népdalkincsét gyűjtötte össze, mely *Katonadalok siklódiak emlékezetében* címmel Orosz Pál József zeneesztéta ajánlásával a közelmúltban került kiadásra (Nagy L. 2008).

Az eddig elmondottakat összegezve megállapíthatjuk, hogy a falusi tanítók, vidéki értelmiségiek a nép között élve ideális gyűjtői helyzettel rendelkeznek. Tanúi az életformaváltással bekövetkező kultúraváltásnak, a hagyományos értékek rögzítésére, átörökítésére vállalkoznak. Önállóan vagy tanítványaik bevonásával gyűjtőmunkát végeznek, melyet a tudomány rendelkezésére bocsátanak. A közreadott gyűjtemények többsége a szakma képviselői által írt szaktanulmányok kíséretében lát napvilágot.¹⁸ Ezen munkák jelentős részére a tudományos szakmunkák, kutatástörténetek hivatkoznak, ugyanakkor több elkészült gyűjtemény a helyi ismertség szintjén marad.

¹⁷ *A Mélyre nyúló gyökerek. Alsóboldogfalva mini-monográfiája* teljes szövegét a Magyar Néprajzi Múzeum XLIII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatán díjazták.

¹⁸ Az említett példák esetében: Faragó József, Szenik Ilona, Szabó T. Attila, Orosz-Pál József stb.

Szakirodalom

ALBERT Ernő (szerk.)

1973 *Háromszéki népballadák. Albert Ernő és tanítványai gyűjteménye.* A bevezetőt és a jegyzeteket írta Faragó József, a dallamokat lejegyezte és sajtó alá rendezte Szenik Ilona. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

ALBERT György, B. – BURA László

1972 *Zöld erdőben fenyő zöldje. Szatmár megyei népdalok és népballadák.* Szatmár megyei Népi Alkotások Háza, Szatmár

ANTALNÉ TANKÓ Mária

1999 *Gyimesi írott tojások.* Sajtó alá rendezte Faragó József. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár

2003 *Gyimes-völgyi csángó népi gyógyászat.* Európai Folklór Intézet–L'Harmattan Kiadó, Budapest

2004 *A Gyimesek völgyében élő csángó magyarok hitvilága.* Generál Press Kiadó, Budapest

ARANY László – GYULAI Pál (szerk.)

1872 *Magyar Népköltési Gyűjtemény I. Elegyes gyűjtések Magyarországra és Erdély különböző részeiről.* Athenaeum Kiadó, Pest

BALASSA Iván

1989 *A határainkon túli magyarok néprajza.* Gondolat Kiadó, Budapest

BALÁZS Márton

1942 *Adatok Háromszék vármegye néprajzához.* k. n. (Jókai Nyomda), Sepsiszentgyörgy

BALÁZSI Dénes

1983 Zsupfedés a Nyikó-mentén. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népköltészet 1983.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 107–127.

1991 A székelypálfalvi borítottmeccő. Adatok az archaikus faesztergálás-hoz. In: HALÁSZ Péter (szerk.): *Duna menti népek hagyományos műveltsége. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére.* Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 257–264.

1995 *Ne nézze senki csak a maga hasznát. A szövetkezeti mozgalom a Kis- és Nagy-Homoród mentén.* Haáz Rezső Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely

- 2000 Halottbúcsúztatók a Kis- és Nagy-Homoród mentéről. In: CSEKE Péter – HÁLA József (szerk.): *A Homoród füzes partján. Dolgozatok a Székelyföld és Szászföld határvidékéről*. Pro Print Kiadó, Csíkszereda, 363–387.
- 2003 *Székelyszentlélek 670 éve*. Dr. P. Benedek Fidél Általános Iskola–Szentléleki Vadrózsák Művelődési Egyesület–Udvarhelyszék Kulturájáért Egyesület, Székelyudvarhely
- BALOGH Edgár (főszerk.)
- 1981 *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődési*. I. (A–F) Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- 1991 *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődési*. II. (G–Ke) Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- BÁLINT Sándor
- 1934 *Néprajz és nevelés*. k. n. (Prométheus Nyomda), Szeged
- 1937 *Tanítóképzésünk reformja és a néprajz*. *Ethnographia* XLVIII. (2–3) 107–114.
- BÁTKY ZSIGMOND
- 1992 *Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére*. Reprint (az 1906-os kiadás alapján). Sajtó alá rendezte, és utószóval ellátta Selmeczi Kovács Attila. Néprajzi Múzeum, Budapest
- BELLOSICS BÁLINT
- 1992 *Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére*. Reprint (az 1907-es kiadás alapján). Szilágyi Miklós utószavával. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest
- BÍRÓ A. Zoltán
- 2005 A romániai magyar nyelvű tudományos könyvkiadás válogatott bibliográfiája 1990–2005. In: SIMON Attila (öszeáll. és szerk.): *A határon túli magyar tudományos könyvkiadás*. (Nostra tempora, 12.) Liliium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely, 116–122.
- BURA László
- 1976 Egy halódó szatmári kismesterség: a szitakötés. In: KÓS Károly (szerk.): *Népmismereti Dolgozatok 1976*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 112–115.
- 1978 *Szatmári népballadák*. Munkatársaival gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Bura László. A dallamokat magnószalagról

- kiadásra előkészítette Albert György és Orosz Márta. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- 1980 A szatmári kötélverő mesterség. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 75–86.
- 1981 Az utolsó szatmári mézeskalácsos mestersége. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1981*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 71–81.
- BURA László – FEJÉR Kálmán – PETKES József
- 1979 *Szatmár vidéki néphagyományok. Népdalok és szöttesek*. Szatmár megyei Művelődési és Szocialista Nevelési Bizottság–Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Szatmár megyei Irányító Központja, Szatmár
- BURUS János
- 1985 Pipe helynevei. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XXIX.* (2) 165–172.
- 1986 Székelyvécke helynevei. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XXX.* (2) 175–181.
- 1989 Siclod helynevei. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XXXIII.* (1) 84–90.
- 1990 Rava helynevei. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XXXIV.* (1) 90–97.
- 1994 Temetkezési szokások a Kis-Küküllő menti Pipén. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1994*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 281–306.
- DÁNÉ Tibor Kálmán
- 2006 Burus János laudációja. *Művelődés LIX.* (12) 8–9.
- DANIELISZ Endre
- 1976 Munkavégző táncszokások Bihardiószegen. In: KÓS Károly (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1976*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 147–150.
- 1983 Változó nagyszalontai mondavilág. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok. 1983*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 166–187.
- 1993 *A Szepességtől Szalontáig. Egy kisiparos család három nemzedéke*. Literátor Könyvkiadó, Nagyvárad

DÁVID Gyula (főszerk.)

1994 *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődési. III. (Kh–M)* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

2002 *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődési. IV. (N–R)* Erdélyi Múzeum-Egyesület – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest – Kolozsvár

DOMOKOS Pál Péter

1931 *A moldvai magyarság. sz. k.* (Péter Ferenc nyomdája), Csíksomlyó [2. bővített kiadás: *A moldvai magyarság. A csángómagyarok múltja és jelene. Hatvannyolc csángómagyar népdal. sz. k.* (Gloria Könyvnyomdai Műintézet), Cluj-Kolozsvár, 1934; 3. bővített kiadás: *A moldvai magyarság. A moldvai magyarság múltja és jelene. Százhusz csángómagyar népdal. k. n.* (Gloria Nyomda), Kolozsvár, 1941; 4. kiadás: *A moldvai magyarság. A moldvai magyarság múltja és jelene. Százhusz csángómagyar népdal. k. n.* (Gloria Nyomda), Kolozsvár, 1942; 5. átdolgozott kiadás (szerk. Fazekas István): Magvető Kiadó, Budapest, 1987; 6. kiadás (sajtó alá rendezte Fazekas István): Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2001.]

DOMOKOS Pál Péter (szerk.)

1979 „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” *Kájoni János: Cationale Catholicum. Petrás Incze János: Tudósítások.* Szent István Társulat, Budapest

DUKA János

1960 „Gyimesi kontyoló.” *Néprajzi Közlemények V. (3–4)* 295–299.

1976 Margittai vásár. In: KÓS Károly (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1976.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 125–130.

1978 Csíkszentlélek tízeseiről. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 186–194.

1995 *Üti Páké Barátost. Csúfolódó székely népköltészet.* Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda

FARAGÓ József

1966 A romániai magyar folklórgyűjtés számadatai. *Korunk XXV. (12)* 1792–1794.

1979 Kőváry László székely balladagyűjtése 1852-ben. *Ethnographia XC. (3)* 382–387.

- 1994 A romániai magyar folklórkiadás újabb évei 1978–1984. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1994*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 333–339.
- FARAGÓ József – NAGY Jenő – VÁMSZER Géza
1977 *Kalotaszegi magyar népviselet (1949–1950)*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- FARAGÓ József – RÁDULY János
1969 A népballadák egy romániai magyar falu mai köztudatában. *Ethnographia*. LXXX. (4) 504–513. [Megjelent németül: Die Volksballaden im heutigen Bewußtsein eines ungarischen Dorfes in Rumänien. In: *Jahrbuch für Volksliedforschung XVI*. (1971) 54–63.]
- GAGYI László
1978 Régi sajátos foglalkozások Erdélyben. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 73–90.
- GÁL Irma
1997 *Gyergyóalfalvi fejtős szedettek és keresztszemes minták 1965–1995*. Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda
- GÁLFALVI Gábor
1996 *Tanító képzés Székelykeresztúron. Tanító sors a Székelyföldön*. Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára (Jelzet: EA 27354), Budapest
- 2000a *Székelykeresztúr környéki lakodalmi költészet*. k. n., Székelyudvarhely
- 2000b *Mélyre nyúló gyökerek. Alsóboldogfalva mini-monográfiája*. k. n., Székelykeresztúr
- 2001 *Kegyelemkenyéren. Töprengések az idő távlatából*. k. n. (Microprint KFT Nyomdája), Székelykeresztúr
- 2003 *Székelykeresztúr és vidéke vadászatának múltja és jelene*. Hubertus Vadász-Sporthorgász Egyesület, Székelykeresztúr
- 2004a *Vadászkalandok és vadhús-receptek*. (Dióhéjban, 6.) Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda
- 2004b *Magyar–roma társalgási szótár*. Hargita Megyei Kulturális Központ, Székelyudvarhely
- GAZDA Klára
1980 *Gyermekvilág Esztelneken. Néprajzi monográfia*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest [2. kiadás: Ős-Kép Kiadó, Budapest, 2008.]

HAÁZ Ferenc Rezső

1929 Egy székely falu (Lövete) öltözete. In: CSUTAK Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum Ötvenéves Jubileumára*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 438–451.

1931 A székely ványoló. *Néprajzi Értesítő* XXIII. (2) 55–62.

1932 Az udvarhelyszéki székely szekér. *Néprajzi Értesítő* XXIV. (1) 10–19. [Megjelent még: In: Uő: *Udvarhelyi tanulmányok*. (Múzeumi füzetek, 10.) Haáz Rezső Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 1994, 39–47.]

1939 Udvarhelyszéki mesterségek. (Kászukészítés.) *Erdélyi Múzeum*. XLIV. (4) 365–370.

1942a Udvarhelyszéki famesterségek. *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* II. (1) 3–72.

1942b *Udvarhelyszéki famesterségek*. k. n. (Minerva Nyomda), Kolozsvár [Megjelent még: Pro memoria sorozatban, Litera-Veres Kiadó, Székelyudvarhely, 2007.]

HAÁZ Ferenc Rezső – SIKLÓDI Pál

1932 A lakodalmi prémés (vagy perémés). *Néprajzi Értesítő* XXIV. (3–4) 118–119. [Megjelent még: In: Uő: *Udvarhelyi tanulmányok*. (Múzeumi füzetek, 10.) Haáz Rezső Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 1994, 47–49.]

HAÁZ Sándor

1978 Zsinóros díszítés a bekecsalji népviseletben. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 129–177.

HASZMANN PÁL

1976–1977 Adatok a csernátoni népi pálinkafőzéshez. In: SZÉKELY Zoltán – GAZDA Klára – KOVÁCS Sándor – KOZÁK Albert – ZÁGONI Jenő (szerk.): *Aluta VIII–IX. Studii și comunicări – Tanulmányok és közlemények*. Sepsiszentgyörgyi Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 313–315.

HOPPÁL Mihály

1987 Ipolyi Arnold élete és műve. In: IPOLYI Arnold: *Magyar Mythologia*. (Hasonmás kiadás függeléke.) Európa Könyvkiadó, Budapest

IPOLYI Arnold

1854 *Magyar Mythologia*. Heckenast Gusztáv kiadása, Pest [Hasonmás kiadása: Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987.]

ISTVÁN Lajos

1973 *A korondi kerámia*. Népi Alkotások és Műkedvelő Tömegmozgalom Hargita Megyei Irányító Központja, Csíkszereda

1978 *A korondi sósvíz és használata*. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 101–106.

1980 *A korondi hagyományos állattartás köréből*. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 47–59.

1981 *Korondi vásárok*. KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1981*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 118–128.

KALLÓS Zoltán

1958a *Hejgetés Moldvában*. *Néprajzi Közlemények* III. (1–2) 40–50.

1958b *Ismeretlen balladák Moldvából*. *Néprajzi Közlemények* III. (1–2) 51–70.

1960 *Gyimesvölgyi keservesek*. *Néprajzi Közlemények* V. (1) 3–51.

1966 *Ráolvasás a moldvai és a gyimesi csángóknál*. In: GUNDA Béla (szerk.): *Műveltség és Hagyomány VIII. A Debreceni KLTE Néprajzi Intézetének Évkönyve*. KLTE Néprajzi Intézete, Debrecen, 137–158.

1970 *Balladák könyve. Élő hazai magyar népballadák*. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Szabó T. Attila. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest [2. kiadás: Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971; 3. kiadás: Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973.]

KARDALUS János

1980 *Homoródalmási mészégetés*. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 64–74.

1982 *Székely festett bútorok*. Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Hargita Megyei Irányító Központja, Csíkszereda

1995 *Székely festett bútorok*. (Magyar Népművészet, XXIII. Szerkesztette Selmeczi Kovács András.) Néprajzi Múzeum, Budapest

KESZEG Vilmos

1995 *A romániai magyar folklórkutatás öt évtizede (1944–1994)*. *Erdélyi Múzeum* (3–4) 99–111.

- 2002 A romániai magyar néprajzkutatás egy évtizede. 1990–2001. In: TÁNCZOS Vilmos – TÖKÉS Gyöngyvér (szerk.): *Tizenkét év. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990–2001 közötti eredményeiről*. I. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 119–170.
- 2004 *Aranyosságok népköltészete*. I–II. Mentor Kiadó, Marosvásárhely
- KONSZA SAMU
- 1957 *Háromszéki magyar népköltészet. Konsza Samu gyűjteménye*. Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Marosvásárhely
- 1969 *A szegény ember kincse. Háromszéki magyar népmesék*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- KÓSA László
- 1984 A romániai magyar néprajzkutatás könyvcímeiben (1970–1982). In: MÁTÉNÉ SZABÓ Mária Rózsa (szerk.): *A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások*. (Az 1982. november 19–20-án Debrecenben, a Déri Múzeumban tartott országos konferencia anyaga.) Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Budapest, 113–130.
- 1987a néprajz az egyetemeken (Szócikk) In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 5–6.
- 1987b néprajz a középiskolákban (Szócikk) In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 7–8.
- 2001 *A magyar néprajz tudománytörténete*. 2. javított, bővített kiadás. (Osiris Tankönyvek.) Osiris Kiadó, Budapest [1. kiadás: Gondolat Kiadó, Budapest, 1989.]
- KÓS Károly, dr.
- 1980 Eredmények és feladatok a romániai magyar néprajzkutatásban. In: KÓS Károly – FARAGÓ József. (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 7–13.
- 1983 Orosz Endre följegyzései ősi jellegű néprajzi tárgyokról. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1983*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 23–42.
- 1991 Erdélyi néprajzkutatásunk sorsfordulóiról. In: HALÁSZ Péter (szerk.): *A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére*. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 39–44.

- KÓS Károly – NAGY Jenő – SZENTIMREI Judit
1978 *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- KOVÁCH Géza
1959 Kisiratosi népköltési gyűjteményről. *Korunk* XVIII. (9) 1370–1372.
- KOVÁCS Ágnes
1975 A szomszédos szocialista országokban folyó magyar néprajzi kutatások irányzatai és intézményei. *Valóság* (6) 31–38.
- 1979 *A Folklore Fellows magyar osztálya*. (Szócikk) In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 188–189.
- KOVÁCS Ágnes (szerk.)
1966 *A rátótiadák típusmutatója. A magyar falucsúfolók típusai: AaTh 1200–1349*. (Magyar Népmesekatalógus Füzetei, 3.) Néprajzi Múzeum–MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest
- KOVÁCS Ferenc
1958 *Iratosi kertek alatt. Kisiratosi népköltészet*. Gyűjtötte Kovács Ferenc. Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest
- KOVÁCSNÉ ISTVÁN Anikó
2005 „Nagyon különleges ember, olyan magunkfajta, de mégis, ő már kinőtte magát”. In: KESZEG Vilmos (szerk.): *Specialisták. Életpályák és élettörténetek*. (Sapientia könyvek, 41.) Scientia Kiadó, Kolozsvár, 359–581.
- KOVÁCS Piroska
1999 Máréfalva. In: HERMANN Gusztáv Mihály (szerk.) *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi románság történetéről*. Pro Print Kiadó–Haáz Rezső Múzeum, Csíkszereda, 212–255.
- 2000 *Székelykapuk Máréfalván*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely
- 2007a A máréfalvi Tájház. *Örökségünk* I. (1) 24–25.
- 2007b *Elődeink hagyatéka. Udvarhelyszéki öreg kapuk katasztere 2001–2006*. (CD-ROM) Hargita Megye Tanácsa–Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda
- 2008 „Orczád veritékével...” *Máréfalva a történelem sodrában*. Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont–Udvarhelyszéki Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely

KÖNCZEI Ádám

1978 Néprajzgyűjtő Duka János. *Művelődés* XXXI. (7) 43–46.

KRISTÓ Tibor

2002 Megmenthető-e az etédi falumúzeum? *Hargita Népe*. ápr. 13.

LAKATOS BAKÓ Melinda

1983 A májusfa Tasnád környékén. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népmesmereti Dolgozatok 1983*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 150–159.

OROSZ Endre

1929 Szigonyos halászat Vajdaszentiványon. *Néprajzi Értesítő* XXI. (1) 19–21.

MAJOR Miklós

1977 Szilágyság állat- és kirakóvásárai. *Művelődés* XXX. (1) 27–28.

1978a Régi borprések a Szilágyságban. *Művelődés* XXXI. (4) 35–36.

1978b Kraszna menti változatok. *Művelődés* XXXI. (11) 24–27.

1978c Felső-Berettyó vidéki fejfák. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népmesmereti Dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 238–245.

1993a Népi bortárolás a Berettyó-Felvidéken. In: KESZEG Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 1*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 47–59.

1993b A szőlészet és borászat a szilágysomlyói Magurán. *Néprajzi Látóhatár* II. (3) 127–139.

1994 Népi tájtudat-vizsgálat a Felső-Berettyómente falvaiban. In: KESZEG Vilmos – ZAKARIÁS Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 2*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 7–21.

1995 Szilágysági helynevek. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XXXIX. (1) 82–91.

1996 Farsangi szokások Szilágynagyfaluban. In: BARABÁS László – POZSONY Ferenc – ZAKARIÁS Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 4. Erdélyi és partiumi farsangok*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 257–259.

1998 Egy kertészcsalád élete és gazdálkodása Szilágynagyfaluban a 20. század derekán. *Néprajzi Látóhatár* VII. (1–2) 149–160.

1999 Koszorúba font gabonakalászosok. Szabó Miklós szilágysomlyói parasztkrónikás naplójegyzetei a 20. század második feléből. In: KESZEG Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 7. Írás,*

írott kultúra, folklór. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 200–215.

2001 Vásári sokadalmak Szilágynagyfaluban. In: KESZEG Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 9.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 236–243.

MAKKAI Endre – NAGY Ödön (szerk.)

1939 *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez.* Hetven néprajzi gyűjtő munkája alapján összeállította Makkai Endre és Nagy Ödön. (Erdélyi Tudományos Füzetek, 103.) EME, Kolozsvár [2. bővített kiadása: In: Magyar Népköltési Gyűjtemény, XX. Sajtó alá rendezte Barna Gábor. Magyar Néprajzi Társaság–MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 1993.]

MALONYAY Dezső

1907–1922 *A magyar nép művészete.* I–V. Franklin-Társulat, Budapest [Hasonmás kiadás: Szántó Tibor gondozásában, Helikon Kiadó, Budapest, 1984–1987; elektronikus kiadása: szöveges adatbázis és képanyag (CD-ROM az Arcanum digitéka sorozatban), Arcanum Kiadó, Budapest, 1999.]

1909 *A magyar nép művészete II. A székelyföldi, a csángó és a torockói magyar nép művészete.* Franklin-Társulat, Budapest [Hasonmás kiadás: Helikon Kiadó, Budapest, 1985; elektronikus kiadása: szöveges adatbázis és képanyag (CD-ROM az Arcanum digitéka sorozatban), Arcanum Kiadó, Budapest, 1999.]

MIRK László (szerk.)

2003 *Hímes tojás csak annak jár... Húsvéti locsolóversek.* A gyűjtést vezette és szerkesztette Mirk László. Státus Kiadó, Csíkszereda [2. bővített, javított kiadás: Státus Kiadó, Csíkszereda, 2004.]

NAGY Endre – PÉTER Sándor (sajtó alá rend.)

2004 *Vadrózsa virága. Székelykeresztúri diákok népköltészeti gyűjtéséből.* A gyűjtőmunka elindítója és irányítója Farkas Jenő, tanár. Magánkiadás, Edelény–Sepsiszentgyörgy

NAGY Lajos

2008 *Katonaénekek a siklódiai emlékezetében.* [A hangfelvételek László Csaba, a műszaki szerkesztés ifjabb Nagy Lajos, az utószó dr. Orosz Pál József munkája. A másfél száz éneket a siklódiai születésű Nagy Lajos tanító gyűjtötte, a kiadványhoz hangzóanyag melléklet is tartozik.] Udvarhelyszék Kulturális Egyesület–Székelykeresztúri Szita-kötő Egyesület, Székelykeresztúr

OLOSZ Katalin

2000 A magyar népköltészet egy elfelejtett gyűjtője: Vass Tamás. *Erdélyi Múzeum* LXII. (3–4) 237–245.

PAP Balázs

1993 S.O.S. Kriza János Néprajzi Társaság. *Romániai Magyar Szó*. júl. 7.

RÁDULY János

1970 Kibédi helynevek a XVIII–XIX. századból. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XIV. (2) 372–375.

1973 A befalazás motívuma a kibédi népköltészetben. *Művelődés* XXVI. (10) 44, 55.

1974 Rózsa Sándor a kibédi néphagyományban. *Művelődés* XXVII. (2) 46–48.

1975a Kibédi népballadák. *Művelődés* XXVIII. (4) 18–21.

1975b *Kibédi népballadák*. Gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Ráduly János. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

1978a Balladaéneklés a kibédi virrasztóban. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 245–251.

1978b A vízitündér leánya. Kis-Küküllő menti népmesék. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár

1979 *Elindultam hosszú útra. A kibédi Majlát Józsefné Ötvös Sára népballadáit*. Gyűjtötte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Ráduly János. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

1980a Kibéd helynevei. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XXIV. (1) 103–111.

1980b A Lenore-monda Kibéden. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 217–224.

1980c *Tündérszép mosolygó Ilona. Kibédi népmesék*. Ion Creangă Könyvkiadó, Bukarest

1981 A kibédi szolgálók ősztendei búcsúja. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1981*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 170–174.

1983 A két királygyermek balladamotívumai egy kibédi népmesében. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1983*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 160–165.

- 1985 Markalf történetek az élő mesekincsben. *Művelődés* XXXVIII. (7) 31–33.
- 1987 *Ahogy a szolgának telik esztendeje*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- 1990 *Hold elejti, Nap felkapja. Kibédi találós kérdések*. Gyűjtötte és a bevezetőt írta Ráduly János. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- 1992 Kibédi és sóváradi határjárás 1838-ban. *Néprajzi Látóhatár* I. (1–2) 81–89.
- 1993a Újabb Oidipusz-mese. In: KESZEG Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 1*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 176–181.
- 1993b Búcsú a kibédi Barcsai-balladától. *Néprajzi Látóhatár* II. (4) 81–86.
- 1994a Kinizsi Pál alakja a verses népi epikában. In: KESZEG Vilmos – ZAKARIÁS Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 2*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 282–290.
- 1994b A vargyasi rováslelek olvasata. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XXXVIII. (2) 151–152.
- 1994c A gyermekgyilkos leányanya balladájához. *Néprajzi Látóhatár* III. (3–4) 65–76.
- 1995 *A király táncos lovai. Székely tréfás népmesék*. Bon Ami Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy
- RÁDULY János – FARAGÓ József
- 1990 A földteremtés mondájához. *Ethnographia* CI. (2) 257–264.
- SALLÓ István – KARDALUS János
- 1977 *Porți și garduri în județul Harghita. Kapuk és kerítések Hargita megyében*. Hargita Megye Művelődési Bizottsága, Csíkszereda
- SZABÓ Bálint
- 1981 Az étkezés rendje Nyárádszentimrén. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népmiszereti Dolgozatok 1981*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 82–96.
- SZABÓ Sámuel
- 2009 *Erdélyi néphagyományok 1863–1884*. Sajtó alá rendezte Olosz Katalin. Európai Folklór Intézet–Mentor Kiadó, Budapest–Marosvásárhely
- SZENDREY Zsigmond
- 1920 *A néphagyományok gyűjtésének módszere*. (Klny. a Néptanítók Lapja 1920. évi 44–46. számából.) Franklin Társulat Nyomdája, Budapest

SZENDREY Zsigmond (szerk.)

1924 *Nagyszalontai gyűjtés*. (Magyar Népköltési Gyűjtemény. Új folyam, XIV.) Kiasfaludy-Társaság, Budapest

SZILÁGYI MIKLÓS

1992 Bellosics Bálint és gyűjtési útmutatója. In: BELLOSICS Bálint: *Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére*. Reprint (az 1907-es kiadás alapján). Magyar Néprajzi Társaság, Budapest

SZŐCS Lajos

2000a Korondi Monos Tamás nemeslevele. In: KOVÁCS András, K. (szerk.): *Korondi sokadalom. Falumonográfia*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 28–30.

2000b Világháborúk hősei. In: KOVÁCS András, K. (szerk.): *Korondi sokadalom. Falumonográfia*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 39–40.

2000c Népeségi adatok. In: KOVÁCS András, K. (szerk.): *Korondi sokadalom. Falumonográfia*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 41–44.

2000d Iskolamesterek, tanítók. In: KOVÁCS András, K. (szerk.): *Korondi sokadalom. Falumonográfia*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 63–71.

2000e A korondi fürdő. In: KOVÁCS András, K. (szerk.): *Korondi sokadalom. Falumonográfia*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 130–137.

2000f Korondi arcképcsarnok. In: KOVÁCS András, K. (szerk.): *Korondi sokadalom. Falumonográfia*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 239–253.

VÁMSZER Géza

1976a Néprajzi vonatkozású mozgalmak Csíkban a két világháború közötti években. In: KÓS Károly (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1976*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 41–46.

1976b *Életforma és anyagi műveltség. Néprajzi dolgozatok, gyűjtések, adatok (1930–1975)*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

VENCZEL József

1980 *Az önismeret útján*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

VISKI Károly

1920 *Néprajz és néprajzi kutatás*. (Klly. a *Néptanítók Lapja* 1920. évi 44–46. számából.) Franklin Társulat Nyomdája, Budapest

VITA Zsigmond

1939 Nagyenyed vidéki turkások. *Ethnographia* L. (1–2) 165–166.

1978 A népi szőlőművelés hagyományai Nagyenyed vidékén. In: KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 51–63.

1983 *Művelődés és népszolgálat. Tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

VOIGT Vilmos (szerk.)

1998 *A magyar folklór. Egyetemi tankönyv*. (Osiris Tankönyvek.) Osiris Kiadó, Budapest [Az 1979-ben Ortutay Gyula szerkesztésében első kiadásban megjelent egyetemi tankönyv átdolgozott változata.]

(n. n.)

1933/1934a A magyar hagyományok megmentése a tanítók feladata. *Erdélyi Iskola* (1) 144.

1933/34b A tanító a magyar néprajzért. *Erdélyi Iskola* (1) 265.

